

Kıpti Kaynaklarında İznik Konsiline Götüren Süreç ve Arius

Doç. Dr. Mustafa BAŞ*

Atıf / ©- Baş, M. (2015). Kıpti Kaynaklarında İznik Konsiline Götüren Süreç ve Arius, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 89-101.

Öz- İsa göğe yükseldikten sonra Hıristiyanlığın en önemli problemlerinden biri onun tabiatı ile ilgili tartışmalar olmuştur. Bu tartışmalar özellikle 3. yüzyılın sonları 4. yüzyılın başlarında hemen bütün Hıristiyanları meşgul eden bir problem haline gelmiştir. Özellikle İskenderiye Kilisesi ile bu kiliseye bağlı bir din adamı olan Arius arasında cereyan eden tartışmalar bölünmelere ve ciddi ayrışmalara sebebiyet vermiştir. Bu problemlerin ortaya çıkardığı toplumsal huzursuzluk ciddi boyutlara ulaştığında İmparator Konstantin din adamlarına bir davet göndererek İznik'te bir konsil toplayarak problemleri çözmeyi hedeflemiştir. Bu toplantıda Arius'un görüşleri ile birlikte mahkum edilmesi üzerine problem daha da kemikleşmiştir. Daha sonra devam eden süreçte Arius ve taraftarları ile İskenderiye Kilisesi arasında yarım asır devam edecek bir kavganın fitili ateşlenmiştir.

Anahtar sözcükler- İskenderiye, Petrus, Arius, Konsil, Athanasius, Konstantin, İznik, İsa, Oğul, İncil

§§§

İsa, İncillerde yer alan kendi deyimi ile İsrail Oğullarının kaybolmuş koyunlarını toplamak için gönderilmiş bir peygamber (*Matta, 15/24*) olarak öğrencilerine öğrettiği mesajın da aynı şekilde mensubu bulunduğu İsrail oğulları arasında yayılmasını istemiştir. Bu husus İncillerde şu ifade ile vurgulanmıştır; “İsa on ikileri şu buyrukla halkın arasına gönderdi: ‘Diğer uluslara ait yerlere gitmeyin. Samiriye’lilere ait kentlerin de hiç birine uğramayın. Bunun yerine, İsrail Halkının kaybolmuş koyunlarına gidin.’” (*Matta, 10/5-7*). Çarmıha gerilme ve İsa'nın göğe yükselmesinden sonra, onun

---

Makalenin geliş tarihi: 7.10.2014; Yayına kabul tarihi: 09.12.2015

* Bilecik Şeyh Edebali Ü. İslami İlimler Fak. Dinler Tarihi Anabilim Dalı, e-posta: mbas28@hotmail.com

getirdiği dinin esasları, Havarileri ve onların öğrencileri tarafından insanlara tebliğ edilmeye başlanmıştır. Bu dinin geniş kitlelere yayılmasında, başlangıçta İsa'ya düşmanca tavırlar içinde bulunan ancak onun göğeyükselmesi sonrasında gördüğü bir vizyon neticesinde Hıristiyanlığı kabul eden Pavlus (*Bkz. Resullerin İşleri, 9. Bap*), önemli bir rol üstlenmiştir (*Bkz. Resullerin İşleri*).

Pavlus ve onun yolundan gidenlerin yürüttüğü faaliyetlerin etkisiyle Hıristiyanların daha ilk dönemlerde Tevrat'a bağlı yasalardan ve tevhidi anlayışa dayalı asıdan uzaklaştıkları, İsa'ya uluhiyet vererek onu Tanrı Oğlu olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bu olgu, halen elimizdeki İncillerde açık olarak göze çarpmaktadır. Yine bu dönemlerde çok sayıda İncil'in bulunduğu ve bunların muhtevalarının birbirinden farklı olduğu bilinmektedir (*Çelik 2000, 15*).

Hıristiyanlığın yayılmasında ve bu günkü teolojisinin oluşmasında etkin rolü bulunan Pavlus, Hıristiyanlığı yayarken çok farklı bir yol izlemiştir. İzlediğı yolu da; "*Ben özgürüm, kimsenin kölesi değilim. Ama daha çok kişi kazanayım diye herkesin kölesi oldum. Yahudileri kazanmak için Yahudilere Yahudi gibi davrandım. Kendim Kutsal Yasanın denetimi altında olmadığım halde, Yasa altında olanları kazanmak için onlara Yasa altındaymış gibi davrandım. Tanrı'nın yasasına sahip olmayan biri değilim. Mesih'in Yasası altındayım. Buna karşın, Yasa'ya sahip olamayanları kazanmak için Yasa'ya sahip değilmişim gibi davrandım. Güçsüzleri kazanmak için güçsüz oldum. Ne yapıp bazılarını kurtarmak için herkesle her şey oldum.*" (*1. Korintliler, 9/19-23*) sözleriyle ortaya koymuştur.

Pavlus'un bu yaklaşımı ile yeni dinin ilkelerini benimseyen ve kendi kültürlerine benzer metotlarla öğrenen insanlar, bunları kendi mahalli anlayışlarıyla da örtüşürerek farklı bir din algısı ortaya çıkarmışlardır. Bu algı ve sapmaların ortaya çıkması Havariler arasında tartışma konusu olmuş, yasalardan sapması sebebiyle Pavlus, Kudüs'e çağrılarak dine davet konusunda uyguladığı bu farklı metodu hakkında açıklamalar yapmak zorunda kalmıştır (*Bkz. Resullerin İşleri 15. Bölüm*). Havariler Konsili olarak bilinen ve diğer konsillere de örnek olan bu toplantıda bu anlayışlar ile Yahudi Kutsal Yasalarından sapma konusu tartışılmıştır (*Ebu Zehra Trsz. 111;Dvornik 1990,3*).

Hıristiyanlığın daha ilk dönemlerinden itibaren İsa'nın tabiatı en önemli tartışma konusu olmuştur. Bu konuda süre gelen tartışmalar, insanların birbirlerini suçlamaları ve din dışı olarak görmelerine sebebiyet

vermiştir. İlk dönemlerde Hıristiyanlar üzerindeki Roma baskıları bu tartışmaların gün yüzüne çıkmasını engellemiş, daha ziyade gizli mahfillerde devam edegelmesini sağlamıştır. Cemaat ve kilise üzerindeki baskılar azalıp dini hayat açık olarak yaşanmaya başladığında gizliden gizliye sürdürülen bu ihtilaf ve tartışmalar da gün yüzüne çıkmaya başlamıştır (Bkz. Ebu Zehra Trsz. 116).

3. asır sonu ve 4. asır başlarında ortaya çıkan ve İsa'nın tabiatı ile ilgili olarak geniş tartışmalara sebebiyet veren ve bu günkü Hıristiyan anlayışının oluşmasının da esasını teşkil eden en önemli tartışma, Arius'un ortaya attığı fikirler etrafında olmuştur. İsa'nın Tanrı olmadığı görüşünü savunan Arius fikirlerini en net olarak 323'te yazdığı Thalia (Şölen Şiiri) olarak isimlendirilen mısralarda dile getirmiştir. Bu mısralarda Arius; *"Tanrının kendisi, kendi doğası gereği, bütün insanlarca tarif edilemezdir. Kendinin dengi veya benzeri yahut onun şanına sahip kimse yoktur. Doğası gereği kendinden olması sebebiyle biz O'nu doğrulmamış olarak vafederiz. Başlangıcı kendisine ait olması sebebiyle ezeli bir varlık olarak O'na hamd eder, bir zaman içinde oluş haline geçmesi sebebiyle ebedi varlık olarak O'na taparız. Başlangıcı olmayan (Tanrı), Oğul'u, var olan şeylerin başlangıcı yaptı ve bir Oğul olarak kendisine evlat edinmekle onu yüceltti. Onun kendine mahsus varlık olan Tanrı'ya özgü hiçbir şeyi yoktu. O'na ne denkti ne de O'nunla özdeşti. Bilge olan Tanrı'dır, o (Oğul) ise hikmetin öğreticisidir. Tanrının bütün mahlukata, hem Oğul vasıtasıyla olan şeylere, hem de kendisi görünmez olan Oğul'a görünmez olduğuna dair kesin kanıt vardır.*

Açıkça şunu söylemem gerekir ki, görünmez olan varlık Oğul tarafından nasıl görünür? Tanrı'nın gördüğü güç vasıtasıyla ve O'nun kendi ölçüsü içinde Oğul, Baba'yı görmeyi kaldırabilir. Bu da düstura uygun bir şeydir. Bu şekilde üçlü bir yapı vardır ancak bunlar şan ve şeref bakımından birbirinin dengi değildir. Varlıkları birbiriyle iç içe geçmiş değildir. Büyüklük şerefi bakımından biri diğerlerinden daha fazla yüceliğe sahiptir. Öz itibarıyla Baba, Oğul'dan farklıdır. Çünkü onun başlangıcı yoktur. Var olmasından önce Monad (eski Yunan felsefesinde bölünmez bir) idi. Dyad (ikil- iki kişiden oluşan en küçük gruba verilen ad) değildi. O bir anda olur. Ancak Oğul öyle değil. Baba, Tanrı'dır, bu yüzden Oğul, (Baba'nın iradesiyle var olduğu için) Tanrı değildir, ancak Tanrı tarafından yaratılmıştır...Oğul, her ne ve her kim ise, Tanrı'nın iradesiyedir. O Tanrı sayesinde var olmuştur. Bu sebeple de var olduğundan bu yana varlığını Tanrı'dan aldığı güçle sürdürmektedir... Kısaca söylemek gerekirse Tanrı, Oğul tara-

findan tarif edilemez. Zira Oğul, O'nun kendi özünü bilmemektedir. Zira, Oğul olarak O, gerçekte babanın iradesiyle vücut bulmuştur... Açıkça ki, başlangıcı olanın başlangıcı olmayı kavraması veya onun hakkındaki fikri yakalaması mümkün değildir." (<http://thriceholy.net/Texts/Arius.html>) sözleri ile dile getirmiştir.

Arius bu fikirlerini ileri sürerken Kutsal Kitaptan şu ibareleri kullanmıştır (Bkz. Lorimer, Trsz. III/41-42); "Rab yaratma işine başladığında İlk beni yarattı" (Süleymanın Meselleri, 8/22), "Böylelikle bütün İsrail halkı şunu kesinlikle bilsin: Tanrı, sizin çarmıha gerdiğiniz İsa'yı hem Rab hem Mesih yapmıştır." (Resullerin İşleri 2/36) "Görünmez Tanrı'nın görünümü, bütün yaratılışın ilk doğanı O'dur. Nitekim yerde ve gökte, görünen ve görünmeyen her şey -tahtlar, egemenlikler, yönetimler, hükümlerlikler- O'nda yaratıldı. Her şey O'nun aracılığıyla ve O'nun için yaratıldı." (Kole-selilere Mektup 1/15-16), Oğul, Tanrı yüceliğinin parıltısı, O'nun varlığının öz görünümüdür. Güçlü sözlerle her şeyi devam ettirir. Günahlardan arınmayı sağladıktan sonra, yücelerde ulu Tanrı'nın sağında oturdu. Meleklerden ne denli üstün bir adı miras aldıysa, onlardan o denli üstün oldu. (İbranilere Mektup 1/3-4), Bunun için, göksel çağrıya ortak olan kutsal kardeşlerim, dikkatinizi açıkça benimsediğimiz inancın elçisi ve başkâhini İsa'ya çevirin. Musa Tanrı'nın bütün evinde Tanrı'ya nasıl sadık kaldıysa, İsa da kendisini görevlendirene sadıktır (İbranilere Mektup 1/3-4).

Arius'un fikirlerine destek olan Kutsal Kitap ibarelerini eleştiren Athanasios ilk olarak oğulun yaratıldığı ibaresi ile ilgili olarak İbranice kullanımda yaratma yerine kullanılan kelimenin dünyaya getirme-doğurma anlamlarını da ifade ettiğini belirterek oğulun yaratılmış olduğu tezini Mezmurlar 2/7'de geçen "Rab bin bildirisini ilan edeceğim: Bana, "Sen benim oğlumsun" dedi, "Bugün ben sana baba oldum" ibaresi ile, oğulun baba ile aynı cevherden olmadığı, babanın oğuldan daha üstün olduğu tezini, oğulun insan olarak cesetlenmesi sebebiyle nasuti olarak babanın dînunda olduğunu Yuhanna 1/18'de geçen "... Baba'nın bağrında bulunan ve Tanrı olan biricik Oğul O'nu tanıttı." ibaresi ve 14. babta "Beni görmüş olan, Baba'yı görmüştür " "ben Baba'dayım, Baba da bendedir" 10/30'da yer alan "ben ve baba biriz" ibareleri ile çürütmeye çalışmıştır. Getirdiği bu delillerle Ortodoks inancını sonradan ileri sürülecek fikirlerden koruma altına almış, İsa'nın tabiatı ile ilgili olarak Arius'un cevherde baba ile benzerliğinin olduğunu ifade eden Homoi-eusions tabiri yerine baba ile aynı cevherden olduğunu ifade eden Home-eusions tabirini önermiştir (Bkz. Medhal ila Tarih'il-Kenise, 41).

İleri sürdüğü fikirleri kilise çevrelerinde fırtınalar koparan Arius'un bu söylemi üzerine İskenderiye Kilisesi arasında başlayan bu tartışma, zaman içinde bütün Hıristiyan alemine yayılmış ve karşılıklı çatışmalara düşmanlıklara sebebiyet vermiştir. Ortaya çıkan bu ihtilafın çözümü için bir konsil toplanması kararlaştırılmış, 325 yılında İmparator Kostantin'in davetine iştirak eden din adamları ile İznik'te bu tartışmaları bitirmeyi hedefleyen bir konsil toplanmıştır (Bkz. *Ebu Zehra trsz, 114-115; Tahtavi 1986, 33; Dvornik 1990, 6*). Bu makalede daha ziyade bu süreçle ilgili Kıpti Kilise kaynaklarında yer alan bilgilerle konsile giden süreç ele alınmaya çalışılacaktır.

Arius, M.S. 250 yılında Libya'da doğmuştur. 336 yılında İstanbul'da ölmüştür. İskenderiye bölgesindeki bir Hıristiyan cemaatinin çileci uygulamalara önem veren, ahlaki önderidir. O, Tanrı'nın mutlak tekliğini en yüksek yetkinlik olarak gören yeni Platonculuğu, Yeni Ahit metinlerini açıklamak için gerçekçi ve akıllı bir yaklaşımla birleştiren çağrısı ile yandaşlarını çevresine toplamıştır. Bu bakış açısını da yukarıda çevirisini yaptığımız mısralarda dile getirmiştir. Onun söylemleri ve bakış açısı işçiler ve gezginler için yazılan halk şarkılarıyla dört bir yana yayılmıştır. Arius. İsa'nın Tanrı ile aynı kutsal yapıya sahip olduğunu reddetmesi üzerine 325 yılında yapılan İznik Konsili tarafından heretik (sapkın) ilan edilerek sürgüne gönderilmiştir. Anadolu'daki meslektaşlarının ve imparatorun kızı Konstantinia'nın onu desteklemeleri sonucunda sürgünden kurtulmuş ve kabul edilen uzlaşmacı bir yol ile kiliseye dönmüşse de, bu gerçekleşmeden önce İstanbul'da ölmüştür (Bkz. *Rubenstein 2004, 121-128*). Kendisi ile yıllarca mücadele eden isimlerden Athanasius ölümünü; "*Arius.. doğal bir ihtiyacını gidermek üzereyken birden İncil'de anlatıldığı gibi 'baş aşağı düşerek ortasından ikiye ayrılmış' ve onda ruhunu teslim etmişti. Böylece hem cemaatten, hem de yaşamından mahrum kalmıştı.*" (Rubenstein 2004, 129) sözleri ile dile getirerek ölümüne ilahi bir mesaj katmaya çalışmıştır.

Arius, İsa ile ilgili olarak fikirlerini ilk dillendirdiği dönemlerde karşısında İskenderiye Patriği olan Petrus'u bulmuştur. Patrik Petrus, Arius'un fikirlerine şiddetle karşı çıkarak İsa'nın tanrılığını savunmuştur. Petrus'tan sonra sırasıyla İskenderiye Patriğine oturan Aruşualis, Aleksandros ve Athanasios, Arius ve onun fikirlerini benimseyenlere karşı mücadelelerini devam ettirmişlerdir (Bkz. *Mensa el-Yuhanna 1983, 106-130*).

Arius, İsa'nın tanrısal bir varlık değil, yaratılmış olduğunu ortaya koyarak Pavlusçu anlayışın en büyük tenkitçisi olmuştur. Arius, fikrinin

temel çıkış noktası olarak kendi kendine var ve değişmez olan Tanrı'nın tek olduğunu ileri sürmüş, kendi kendine varolmayan Oğul'un Tanrı olamayacağını iddia etmiştir. Yine o, Tanrı'nın değişmez olduğunu ortaya koymuş, İnciller'de değişip büyüyen bir varlık olduğu anlatılan Oğul'un tanrı olamayacağını söylemiştir. Yine onun, var edilmiş, başlangıcı olan bir varlık olarak düşünülmesinin gerektiğini vurgulayarak, sonlu ve başka bir var oluş düzenine ait olduğundan Baba'nın doğrudan bilgisine de sahip olamayacağını ileri sürmüştür. (Bkz. <http://thriceholy.net/Texts/Arius.html>).

"Thalia" dışında yazmış olduğu mektuplarda bu görüşünü dillendirmeye devam etmiştir. Nicomedia (İzmit) Başpiskoposu Eusebius'a gönderdiği mektubunda Kiliseden kovulmasına sebep olan söylemlerini ve İsa'nın tabiatı ile ilgili görüşlerini "...*Fakat biz Oğlun doğmamış olmadığını, varlığının herhangi bir maddeden değil de zamandan ve çağlardan önce, kusursuz, tek ve değişmez bir Tanrı olarak sahip olduğu kendi iradesi ve niyetinden kaynaklandığını söylüyor, buna inanıyor, bu zamana kadar bunu öğretmiş bulunuyor ve halen öğretmeye de devam ediyoruz. Biz Oğlun bir başlangıcı olduğunu fakat Tanrı'nın başlangıcı olmadığını söylediğimiz için eziyet görüyoruz. Uğradığımız zulmün sebebi O'nun var olmayanlardan olduğunu savunmamız ve bunu, onun Tanrı'nın ya da herhangi temel bir varlığın bir parçası olmadığı için söylüyoruz...*" (Bkz. *el-Gums 1924, 142-143; Mensa el-Yuhanna 1983, 112; http://www.freeorthodoxmind.org/2012/08/blog-post_8012.html*)

Arius'un İsa'nın tabiatı ile ilgili ileri sürdüğü fikirler, bu dönemde birçok kilise ve din adamı tarafından kabul edilen ve kökenleri Origenes'e kadar dayanan fikirlerdi. Origenes'in öğrencilerinden ve 14. İskenderiye Patriği olan Dionysios'un (sonradan fikrinden dönmüşse de) Oğul İsa'nın Baba ile birlik olmadığını ve yaratıldığını ileri sürdüğü fikirlerinden Arius etkilenmişti (Bkz. *Medhal ila Tarih'il-Kenise, 40*). İskenderiye'de Arius'un bir hayli taraftarı olduğu gibi, Filistin, Makedonya ve İstanbul'da görüşleri din adamlarınca desteklenmekteydi. Meletos liderliğindeki Asuan Kilisesi bu görüşü savunanlardandı (Bkz. *Ebu Zehra trsz, 123*).

İskenderiye Patriği Petrus, bilgisiz Hıristiyanlar arasında bu fikrin yayılmasını ve Arius'un kendisine delilleri ile galip gelerek insanları etkilemesini engellemek için münakaşa yolunu seçmemiş, ancak onu lanetleyerek kilise görevliliğinden kovmuştur (Bkz. *Ebu Zehra trsz, 123; Tahtavi 1986, 32-33, Mensa el-Yuhanna 1983, 108*). Arius'un kilise görevinden alınması ve kovulması uygulamasının beklenen neticeyi vermediğini ve ileri sürdüğü fikirlerinin kitleler tarafından kabul görmeye başladığını gören

İskenderiye Partîği Petrus, öğrencileri Aruşualis ve Aleksandros'u çağırarak onlara Arius'un kiliseden kovulmasını; "*Zannetmeyiniz ki; Arius'u ben aforoz ettim. Aslında onu Efendimiz İsa Mesih aforoz etti. Ben, bu gece duamı tamamladıktan sonra uyudum. Rüyamda bir genç gördüm. Onun yüzü güneşin parladığı gibi parlıyordu. Ayaklarına kadar uzanan bir elbisesi vardı ve o, parçalanmıştı. Eliyle yırtık parçayı tuttu. Yalvararak dedim ki; Ey Efendim! Elbiseni kim parçaladı? Bana; Elbisemi parçalayan Arius'dur. Onu kabul etme dedi.*" sözleriyle ifade etmiştir (Bkz. Mensa el-Yuhanna1983, 109).

Patrik Petrus ölmeden önce, Arius ve ona karşı olan derin sevgileri sebebiyle ikili arasındaki problemlerin çözülmesini amaçlayan bazı kişiler Arius'u tekrar kiliseye kabul etmesi konusunda aracı olmuşlardır. Bu kişilere Arius hakkında aracı olmalarının bir faydası olmayacağını onu en iyi kendisinin tanıdığını belirterek ellerini açmış, "*Arius, şimdi ve gelecekte efendimiz İsa-Mesih'in mecdinden men edilmiştir*" diyerek onunla hiç bir zaman barışmayacağını ifade etmiştir (Bkz. Mensa el-Yuhanna1983, 109).

Petrus'dan sonra İskenderiye Patriği olan Aruşualis ve Aleksandros da Petrus'un Arius'a karşı olan politikalarını devam ettirmişlerdir. Aleksandros Patriklik görevini üstlendikten sonra Petrus'un rüya anlatımı ile Arius'a uygulanan sürgününün onun fikirlerini bastıramayacağını görmüş, konuyu başka metotlarla çözmeye çalışmıştır. Bu amaçla öncelikle Arius ve taraftarlarına mektuplar yazarak onları fikirlerinden vaz geçerek İskenderiye Kilisesi'nin savunduğu esaslara davet etmiştir. Arius, Aleksandros'un kendisine yönelik görüşlerini terk etmesi tekliflerine ona yazdığı mektubunda şu ifadelerle cevap vermiştir; "*...Biz tek bir Tanrıya inanırız, varlığı yalnız, ebediliği yalnız, kadimliği yalnız, doğruluğu yalnız, ölümsüzlüğü yalnız, bilgeliği yalnız, iyiliği yalnız, egemenliği yalnız, hakkın ve iyinin, değiştirilemez ve başkalaştırılmaz her şey üzerinde tasarrufu bulunan, hakim, yönetici, şeriatın, peygamberlerin ve Yeni Ahit'in Tanrısı; ebedi zamanlardan önce biricik Oğlunu yarattı, onun aracılığıyla çağları ve evreni yarattı; ve O'nu görünüşte değil hakikatte yarattı ve onu kendi iradesiyle var etti, başkalaştırılmaz ve değiştirilemez, Tanrı'nın mükemmel eseri, ama o çoluk çocuk olarak yaratılanlardan değil, o doğumlu olanlardan da değil...*" (<http://thriceholy.net/Texts/Arius.html>).

Arius'un fikirlerini inatla savunması karşısında olumlu cevap almayan Patrik Aleksandros İskenderiye Kilisesinde bir konsey toplayarak Arius'un ve fikirlerinin aforoz edilmesini karar altına almıştır. Yapılan aforoz işleminin de beklenen sonuçları vermemesi ve Arius'un yapılan bütün

baskılara boyun eğmeyerek fikirlerinden vaz geçmemesi üzerine 321 yılında Libya ve Mısır'dan 100 din adamının toplandığı ikinci bir konsey toplanarak onunla ve fikirleri ile ilgili olarak sürgün kararı almıştır. Bu kararı on üç civarında din adamı dışında katılanların tamamı imzalamıştır (Bkz. *el-Gums* 1924, 142; *Mensa el-Yuhanna* 1983). Hakkında yapılan işlemlerle ilgili olarak Eusebius'a gönderdiği mektupta şöyle şikayette bulunmaktadır; "...Tanrı ve İsa aşkına doğuştan duyduğunuz sevgiden dolayı size rahibin bizleri harcayıp, bize eziyet ettiğini ve bunları gerçekleştirebilmek için elinden gelen her şeyi yaptığını bildirmek istedim. Onun açıkça yüceltip yaymaya çalıştığı: "Tanrı her daim, Oğlu her daim; Baba oldukça Oğul da olacaktır; Oğul doğmamıştır ve ancak Tanrı'yla birlikte vardır; O ölümsüzdür; herhangi bir düşünce ya da mesafeyle Tanrı Oğul'dan önce gelemez; Tanrı her daim; Oğlu her daim; O doğmamış olanın yaratıcısıdır; Oğul Tanrı'nın ta kendisindedir."düşüncelerine katılmadığımız için bizi dinsiz ilan ederek şehirden sürdü. Eusebius, Caeserea rahibi erkek kardeşin, Theodotus, Paulinus, Athanasius, Gregorius, Aetius ve Doğu'nun bütün rahipleri Tanrı'nın Oğlundan önce de var olduğunu savundukları için kınandılar..." (Bkz. *el-Gums* 1924, 142-143; *Mensa el-Yuhanna* 1983, 112; http://www.freeorthodoxmind.org/2012/08/blog-post_8012.html)

Arius ve İskenderiye Kilisesi arasında baş gösteren bu ihtilaf gittikçe büyüyüp yayıldığında Patrik Aleksandros, kendine taraftar bulmak amacıyla İstanbul Piskoposu Aleksandros'a bir mektup yazarak Arius ile tartışmaların teferruatı hakkında bilgi vermiştir. Mektubunda apostolik kilisenin bir mensubu olarak doğurulmamış, vacib'ül vücut olan, şeriatı, incili ve peygamberleri gönderen Baba'ya, yokluktan değil babadan doğmuş oğula inandıklarını dile getirerek, Arius ve taraftarlarının İsa'yı yaratılmış diğer mahluklar gibi gördüklerini, onun yaratılmadığı bir zamanın varlığına inandıklarını fikirlerinin Samsat'lı Pavlus'un fikirlerine benzer olduğunu ve fikirlerinin temelinde geçmiş sapkınların olduğunu ifade etmiştir. Dönemin diğer ileri gelen din adamlarına da bu hususlarda mektuplar yazarak Arius'un fikirleri ile onu tenkit eden kendi görüşlerini dile getirerek farklı bir propaganda metodu izlemiştir (Bkz. *el-Gums* 1924, 144; *Mensa el-Yuhanna* 1983, 112-113).

Arius kilise görevinden alındıktan ve İskenderiye'yi terk ettikten sonra Filistin dolaylarına giderek fikirlerini vaazları ile yaymaya devam etmiştir. Bu faaliyetlerinde en önemli desteği Nikomedia (İzmit) Piskoposu Eusebius olmuştur. Kayserili Piskoposu Eusebius, Sayda Piskoposu Hosius, Sur Piskoposu Pavlus ve Beyrut Piskoposu Grigoryus da Arius'a

müsamahakâr bir tavır sergilemişlerdir. Bu arada Arius taraftarları 322 yılında Sina ve 323 yılında da Filistin'de iki ayrı konsil toplayarak Arius hakkında verilen kararları geçersiz addetmişlerdir (Bkz. *el-Gums 1924, 144-145*).

Hıristiyan Cemaati arasında derin uçurumlar oluşturan problemin çözümü için farklı bölgelerde mahalli konsiller toplanmaya başlamışsa da problem çözülmemiş, toplantılarda ruhaniler birbirlerini haydut, hain, cani olarak suçlamışlardır. Her iki taraf da, birbirleri için bu suçlamaları en sert şekilde dile getirmişler, birbirlerinin kiliselerini de haydut inleri olarak nitelendirmişlerdir (Çelik 2000, 16). İmparatorluğun dört bir yanında ortaya çıkan bu huzursuzluklar ve tartışmalar Bizans İmparatoru Konstantin tarafından da izlenmiştir. İmparator tartışmaları sona erdirmek ve mümkünse ihtilafı da çözmek üzere Kurtuba Kardinali Hosius'u görevlendirmiş, ona verdiği mektubunda taraflardan bu ihtilafın kısa süre içerisinde bitirilmesini istemiştir. Hosius yürüttüğü görüşmelerde taraflar arasında bir anlaşma zeminini oluşturamayınca İmparatoru ikna ederek Antakya'da bir konsil toplamış, ancak bu konsil de tartışmaların sona ermesini sağlayamamıştır (Bkz. *Mensa el-Yuhanna 1983, 114-115; Medhal ila Tarih'il-Kenise, 43-44*).

İmparator Konstantin danışmanlığını yapan Kurtuba Piskoposu Hosius'unda problemin üstesinden gelememesi ve din adamları arasında devam eden bu gerginliğin giderek bütün ülke çapına yayılarak toplumsal huzuru tehdit etmesi endişesi üzerine bir konsil toplamaya karar vermiştir. Bütün kilise yetkilerine mektuplar yazarak Arius ile ilgili tartışmaların halli için farklı görüş ve fikirlere sahip olsalar bile mutlaka bu toplantıya katılmalarını talep etmiş, toplantı zamanı olarak da Fısıh Bayramının zamanını tayin etmiştir (Bkz. *Ebras-Arap 1997, 144-145*). İmparator bu toplantıya İmparatorluğun bütün bölgelerinden 2048 patrik ve piskoposu bu toplantıya davet etmiştir (Tahtavi 1986, 33).

325 yılında yapılan ve oturumların günlerce devam ettiği bu konsile katılan din adamları, Arius ve onun destekçisi olan Nikomedia (İzmit) Piskoposu Eusebius'un görüşleri, bunların karşısında yer alan İskenderiye Patriği Aleksandros'un görüşleri ve her ikisinin arasını bulmaya çalışan Kayseri Piskoposu Eusebius'un görüşleri olmak üzere üç görüşü tartışmışlardır (Bkz. *Lorimer, Trsz. III/47*). Teslis'in Hıristiyanlık içindeki yeri ve özellikle İsa'nın insani tabiatıyla Teslis'te nasıl bir birleşme yapabileceği şiddetli çatışmalara sebep olmuştur. Ariusçular, Oğul'un ruhsuz bir bedene büründüğünü söyleyerek, tanrısallığını inkar etmişler; buna karşılık İskenderiye ekolu; Oğul'un tam olarak bedenleşmesinden sonra iki tabiatın tam

olarak birleştğini belirterek İsa'nın tanrısal tabiatı üzerinde ısrar etmişlerdir (*Erdem 1994, XXXVI/154*)

Konsile İskenderiye Patriği Aleksandros ile katılan Athanasios toplantı esnasında yaptığı konuşmada İsa'nın uluhiyetini ikna edici bir üslupla savunmuş, bu konuşma üzerine İmparator Konstantin, onu "sen Tanrı Kilisesinin kahramanısın" diyerek kutlamıştır (*Bkz. Mensa el-Yuhanna 1983, 117*). Konsil sonucunda bugün Hristiyanların kabul ettiği İsa'nın baba ile aynı cevherden olduğunu ifade eden Home-eusions kabul edilmiş, oğulun zamanın birinde baba ile bir olmadığını iddia edenleri kilisenin mahkum ettiği ve lanetlediği kararlaştırılmıştır (*Bkz. Lorimer, Trsz. III/48*). Konsil aynı zamanda fikirlerini mahkum ettiği Arius'u da sürgüne göndermiştir (*Erdem 1994, XXXVI/154*).

İznik Konsilinde alınan kararlar karşısında Arius ve taraftarları mücadeleyi terk etmemişler, konsilde İsa'nın şahsiyeti ile ilgili alınan kararlara sert bir şekilde karşı durmuşlardır. İmparatorun desteğiyle alınan bu kararların tepkileri uzun süre devam etmiştir. İznik kararlarına karşı olanların başlattığı bu karşı duruş, gittikçe derinleşen ve cemaatin bölünmesine yol açan problemlerin çözümü için 335 yılında Tyr (Sur) şehrinde yeni bir konsil toplanmasını sağlamıştır. Tyr (Sur) Konsilinde Arius'un fikrini savunanlar galip gelerek İznik Konsilinde alınan İsa'nın uluhiyeti kararını reddetmişlerdir. Aleksandros'dan sonra İskenderiye Patriği olan Athanasios da bu konsile katılanlar arasında yer almış, Arius karşıtı fikirlerinde putperstliği getirdiği iddiası ile başına vurulmuş, hatta konsile katılan Arius taraftarları üzerine yürüyerek kendisini darp etmişlerdir (*Bkz Ebu Zehra Trsz 119-120, Tahtavi 1986, 33; Kannengiesser 2005,II/571*). Arius taraftarlarının topladığı bu konsil, gerek konsile katılan İskenderiye Patriği Athanasios, gerekse diğer Hristiyanlar tarafından genel bir konsil olarak kabul edilmemiş, kabul gören konsiller arasında da sayılmamıştır.

Tyr (Sur) Konsilinden sonra Arius'un fikrini benimseyenler devlet kademelerinde ve kiliselerde söz sahibi olmuşlardır. Arius'un fikirlerine dolayısı ile bu son konsile karşı çıkan İskenderiye Patriği Athanasios da sürgüne gönderilmiş ve İskenderiye'de Arius'çular hakimiyet sağlamaya başlamışlardır (*Rubenstein 2004, 132-133*). Athanasios sürgünde olmasına rağmen Arius'çulara karşı mücadelesini terk etmemiş, onların görüşlerini tenkit eden "Ariusçulara Karşı Savunma" , "Ariusçulara Karşı Dört Söylev" isimli eserleri kaleme alarak fikirlerini din adamlarına anlatmaya çalışmıştır (*Kannengiesser 2005,II/571*).

İmparator Konstantin İznik Konsilinin de yatıştıramadığı tartışmalar sebebiyle daha önce mahkum ettiği Arius ve taraftarlarına karşı bir yumuşama içine girmiş, oğlu Konstans ise Ariusçu düşüncüyü devlet düşüncesi haline getirmiştir. Onun Ariusçulara karşı gösterdiği bu sempati, hareketin doğuda ciddi bir şekilde yayılmasına zemin hazırlamıştır. Daha sonra kardeşlerinin ölümü üzerine iktidara gelen Konstans'ın imparatorluğun yegane hakimi olması da batıda yayılmasına zemin hazırlamıştır (*Bkz. Dvornik 1990, 9; Rubenstein 2004, 132-133*).

Arius'un fikirlerinin devlet söylemi haline gelmesi üzerine, ihtilafların halledilmesi için üst üste konsiller toplanmış, ancak bunlardan bir netice çıkmamıştır. Ariusçular, İmparator Konstans'ın M.S. 361 tarihinde doğuda, İmparator Valens'inde M.S. 378 yılında batıda ölümlerinden sonra devlet desteğinden mahrum kalmışlar, bunun neticesi olarak da azınlığa düşmüşlerdir. İmparator Teodius'un İstanbul'da II. Ökumenik Konsili toplaması, bu konsilde Kutsal Ruh'un tanrısal tabiatını kabul etmeyenlerle Arius ve taraftarlarının mahkum edilerek İznik Kredosu'nun yeniden kabulü üzerine Ariuscular (sapkın) olarak kalmışlardır (*Bkz. Dvornik 1990, 10-11*). İstanbul Konsilinde sapkın olarak kararlaştırılan ve mahkum edilen Arius'un fikirleri VII. Yüzyıla kadar Germen Kabileleri, özellikle, "Gotlar" , "Vandallar" ve "Lombartlar" arasında yaşamaya devam etmişse de, VI. VII. asırda bu kavimlerin Katolikliği benimsemeleri üzerine tarih sahnesinden çekilmişlerdir (*Bkz. Dvornik 1990, 10-11*).

Kaynakça

- ÇELİK, Mehmet (2000), Fener Patrikhanesinin Ökümeniklik İddiasının Tarihi Seyri, İzmir, Akademi Kitapevi
- DVORNİK, Francois (1990), Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a (Çev. Mehmet AYDIN), Ankara, TTK Yay.
- EBU ZEHRRA, Muhammed (Trsz), Muhadarat fi'Nasraniyye, Kahire, Dar'ül-Fikr'il-Arabi
- EBRAS, Meşal-ARAP, Anton (1997), El-Mecmaü'l-Meskuni el-Evvel "Nik-ya el-Evvel (325)", Beyrut, Dar'ül-Pavlusiyye
- EI YUHANNA, Mensa (1983), Tarih al-Keniset al-Kıptiyye, Kahire
- EL GUMS, Şemmas Mensa (1924), Kitab-ı Tarih-i Keniset'il-Kıptiyye, Mısır, Matbaat'ül Yakzatü
- ERDEM, Mustafa (1994), "Kıpti Kilisesi Üzerine Bir Araştırma" A.Ü.İ.F.D, XXXVI/143-178
- Heyet (Trsz), Medhal ila Tarih'il-Kenise, Kahire.
<http://thriceholy.net/Texts/Arius.html>
http://www.freeorthodoxmind.org/2012/08/blog-post_8012.html
- KANNENGIESSER, Charles (2005), "Athanasius Md." The Encyclopedia of Religion, ABD, Thomson Gale Co., II
- Kutsal Kitap 2002, İstanbul, Yeni Yaşam Yayınları,
- LORİMER, Jon (Trsz), Tarih'ül Kenise I-III, Kahire, Dar'üs-Sakafe
- RUBENSTEİN, Richard E. (2004), İsa Nasıl Tanrı Oldu (Çev. Cem DEMİRKAN), İstanbul, Gelenek Yay.
- TAHTAVÍ, Mahmut İzzet (1986), En-Nasraniyye ve'l-İslam, Kahire

Arius, and the Events Leading to Council of Nicaea in Coptic Resources

Citation / ©-Baş, M. (2015). Arius, and the Events Leading to Council of Nicaea in Coptic Resources, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity*, 15 (2), 89-101.

Abstract- *After the ascension of Jesus, the debates about his identity became one of the most important problems of Christianity. Especially in the late 3rd century and the beginning of the 4th century these debates turned into such problem that concerned almost all the Christians. Particularly the conflict between the Alexandria Church and Arius, a priest who was affiliated with the church, caused divisions and serious segregations. When the social unrest, created by these problems had reached a serious dimension, Emperor Constantine intended to solve these problems by inviting bishops to gather a council in Nicaea. The conviction of Arius himself and his views became an even more deep seated problem in this meeting. In the following era, a conflict Church that would continue on for half a century commenced between Arius's supporters and the Alexandria.*

Keywords- *Alexandria, Petrus, Arius, Council, Athanasius, Constantin, Nicaea, Jesus, Son, Gospels*